



**Прил. 4. ДОПОВІДЬ
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНІШОГО
МИТРОПОЛИТА КАМ'ЯНЕЦЬ-
ПОДІЛЬСЬКОГО І
ГОРОДОЦЬКОГО ФЕОДОРА,
ПОСТІЙНОГО ЧЛЕНА
СВЯЩЕННОГО СИНОДУ УПЦ,**

**до засідання Круглого столу «Питання духовної безпеки в
інформаційному суспільстві»**

травня 2017 р.

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ВПЛИВУ НА СВІТОГЛЯД ТА СВОБОДУ

В ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

На мою думку, ключовим фактором, що найбільше впливає на світоглядні позиції та свободу в прийнятті рішень сучасної людини, можна вважати використання по відношенню до її свідомості маніпулятивних технологій. Тому дуже доречно, що одне з попередніх питань Круглого столу звучить таким чином: «Яким є вплив маніпулятивних технологій на формування особистості в цілому і в конкретних проявах її життя на духовному, душевному та тілесному рівнях? Як це пов'язане з довірою до віртуального світу як до реального?»

Маніпуляція, яку сьогодні розуміють як «мистецтво» керувати людиною — це цілеспрямований вплив не тільки на суспільство, але й на психіку та інстинкти окремого індивідуума. При чому, багато теоретиків маніпулювання підкреслюють, що ключову роль в процесі впливу на людину відіграє саме духовна складова, на яку діють за допомогою ірраціональних та емоційних чинників. Зазвичай, маніпулювання передбачає приховану форму і має на меті ввести просту людину в стан, в якому вона *втрачає здатність тверезо аналізувати факти, аргументи та ситуацію, а відповідно, втрачає можливість приймати правильні рішення* (в православному аскетичному богослов'ї такий стан, швидше за все, можна вважати **«прелестю»**).

Хосе Ортега-і-Гассет вважав, що «масове суспільство» власної думки не має, а відтак — не володіє ідеями та теоретичним розумінням буття. Але, на його думку, без ідей людство жило б в хаосі, тому ідеї потрібно «втиснути» в свідомість людини навіть за допомогою сили, «так само як машинне масло в мотор». Разом з тим, переконаний Ортега-і-Гассет, такий «тиск» можна звершувати лише тому, хто має владу над людьми. При чому, мова йде не просто про «владу», а про «володіння думами», про духовний вплив на маси. Звісно, мається на увазі не «духовність» в її релігійному розумінні, а, в першу чергу, вплив на духовну складову людської душі.

Одним із важливих факторів, котрі суттєво спрощують маніпуляцію свідомістю, є так звані процеси «легітимізації» і «соціалізації», суть яких полягає в тому, щоб **примусити людину беззаперечно прийняти всі правила існування в сучасному світі, які, здебільшого, або повністю, або дуже сильно протирічать тим правилам, які ми знаходимо в Святому Письмі.**

Особливо сильно цим процесам сприяє шалений розвиток сучасних новітніх технологій, що поступово перетворюють наше суспільство на «масу», яка втрачає здатність раціонального мислення і **дуже часто діє несвідомо**, підкорюючись тільки власним низьким інстинктам. Більше того, живучи за законами такої «маси» люди перестають критично мислити, легко піддаються різноманітним психологічним та духовним впливам і вірять практично всьому, що розповсюджують маніпулятори.

Класичним прикладом такого впливу в сучасній світі є діяльність багатьох теле- та інтернет- ЗМІ, які сприймаються «масою» часто як істина в останній інстанції. Можна говорити про те, що сучасні ЗМІ дають окремій групі людей такі важелі впливу на «масову свідомість», про яку навіть не мріяли маніпулятори попередніх років. Саме з їх допомогою стало можливо задіяти величезну кількість людей, які ніяким чином не взаємодіють один із одним. Фактично, мова йде про те, що саме ЗМІ перетворилися на так званих «вождів», які раніше керували масами. Однак, на противагу колишнім «вождям», ЗМІ діють таємно і впливають на свідомість людей непомітно, що, звичайно, посилює їхню владу над свідомістю мас. Ми можемо вже зараз спостерігати процеси, під час яких велика кількість слів, штампів, картин, певних образів, що їх розповсюджують маніпулятори, зменшують розумові можливості окремих індивідуумів, *уніфікують їх інтереси*, навіть почуття та судження. Приклади так званої «масової» і «поп-культури» красномовно свідчать про ці процеси.

Зважаючи на той факт, що змінити уявлення можна лише на психологічній основі, маніпулятори надзвичайно активно використовують притаманну людині властивість до наслідування. Саме по собі наслідування є корисним для людини, адже воно допомагає в навчанні та в надбанні певного досвіду. Однак сучасні маніпулятивні технології, на жаль, найчастіше використовують негативні *приклади для наслідування, які повністю протирічать християнським цінностям.*

Справа в тому, що християнство вимагає від людини не бездумного виконання якихось правил та обов'язків, а закликає до переосмислення свого життя, до співставлення його з тим ідеалом, який пропонує Євангеліє. Християнин — це людина, яка якісно внутрішньо змінилась, яка стала «новим творінням» во Христі, Звичайно, така зміна потребує суттєвих духовних зусиль.

Натомість, сучасний світ намагається максимально «спростити» життя людини, так як, на думку гамбургського психолога Г. Доміцлафа «народ сприймає тільки прості ідеї, які не потребують того, щоб їх розуміли». Він переконаний, що людську масу «неможливо виховувати, її можна лише дресирувати, нею можна керувати, або її потрібно знищувати».

Таким чином, з точки зору тих, хто вважає себе «духовною елітою» сучасного суспільства, маніпуляція людською свідомістю є необхідним засобом «непомітного» тиску на людину, так як у іншому випадку довелося б застосовувати насилля. Те, що і сама маніпуляція є фактично насиллям, їх не цікавить, оскільки, переконані вони, народ все одно не здатний до раціонального мислення, а відтак, і до *правильного використання своєї свободи*.

Однак, маніпулятивні технології відкривають разом з тим шлях до величезної небезпеки, а саме до пробудження тих тваринних інстинктів, до котрих схиляється пошкоджена гріхом людська природа. Насилля, неконтрольованість агресії, зрештою хаос і руйнація — все це є результатом застосування саме маніпулятивних технологій.

Крім того, сучасна цивілізація все більше схиляється до того, аби перетворити людину на придаток машини. Освіта зводиться до навчання найпростіших окремих функцій, творче начало поступово нівелюється, а **людина намагається максимально підлаштуватися під машину, що якраз і веде до спрощення механізму контролю над поведінкою та мисленням людини**. Фактично, йде боротьба за свободу, яка є одним з необхідних елементів дарованої Богом неповторності (іпостасності) кожної окремо взятої людської істоти.

Звичайно, наука і техніка, особливо останнім часом, розвиваються швидше, ніж людина встигає під них підлаштуватися, тому сучасні маніпулятори використовують набагато агресивніші методи впливу на людську свідомість, ніж раніше. Таке насилля над людською психікою виправдовується гарантією «безпеки» та підвищення кількості матеріальних благ, але, разом з тим, веде і до внутрішньої пустоти та духовного зубожіння людини, оскільки вона повністю **втрачає почуття відповідальності і будь-якої особистої ініціативи**.

Саме звідси виникає і відчуття власної безпорадності, яке виливається в небажання щось змінювати (в першу чергу, власне гріховне життя). В свою чергу ЗМІ намагаються компенсувати це відчуття і пропонують людині ототожнити себе з «надійними» зразками для наслідування, розповідають їй як добитися чого хочеш і жити тільки за власними бажаннями. Саме ЗМІ і ставлять людину в певні рамки сучасної «нормальності», і вони ж таки визначають, якою саме має бути ця «нормальність».

Отже, науково-технічний прогрес, розвиток цифрових технологій і поступова автоматизація і віртуалізація нашого життя і є, на думку сучасних маніпуляторів, тими необхідними інструментами, які дозволяють встановити «духовний» контроль над життям людини.

Все це, зрештою, призводить до деструктивних процесів у житті нашого суспільства. Варто сказати, що на ці руйнівні процеси впливають і інші чинники, як то: глобалізація, яка призводить до духовно-моральної кризи через повну розбалансованість моральних ідеалів і цінностей; надмірна пропаганда культу насилля, в результаті якої серед населення суттєво збільшився рівень психічних порушень і неадекватної агресивної поведінки; інформаційні технології, які викликають суттєві зміни в психіці людей, в їх свідомості та поведінці; перевищення сприйнятного об'єму інформації, що призводить до серйозних порушень діяльності мозку, особливо в царині пам'яті, уваги та сприйняття.

Чи можемо ми, люди віруючі, щось протиставити цьому? Так. В першу чергу, Церква завжди стверджувала **необхідність людської свободи, без якої неможлива любов. Покаяння, як основа апостольської проповіді, також неможливе без свободи.** Сам Господь Ісус Христос говорив: «пізнайте Істину і Істина дасть вам свободу». Ми повинні наголошувати на тому, що будь-які маніпулятивні технології є неприпустими, оскільки вони порушують фундамент, на якому тільки і є можливим спілкування людини і Бога — свободу.

Крім того, слід підкреслити і значну роль традиційної сім'ї і традиційних сімейних цінностей у забезпеченні захисту від різноманітних маніпулятивних технологій.

Також слід наголошувати на тому, що надмірна зацікавленість ЗМІ та

інтернет-спілкуванням шкідлива для духовного світу людини.

Можливо, слід створити певні програми, які б допомагали людині, що постраждала від маніпулятивних технологій, повернутися до зв'язку з реальністю.

Також, можливо, варто було б створити комісію експертів, які б оцінювали рівень інформаційної маніпуляції чи окремих програм, чи навіть цілих каналів та інтернет-ресурсів.

Разом з тим, необхідні розробки по профілактиці важких психічних станів, які можуть стати наслідком маніпулятивних технологій, як от: стани, викликані надмірною психофізичною мобілізацією організму (стрес, фрустрація, тривога); стани, пов'язані з пониженням тонуусу нервової системи (скука, нічні страхи, астенія, хвороблива лінь); стани, пов'язані з фобіями, нав'язливими думками чи діями; порушення в сфері особистісної мотивації (кризи мотивації, проблеми сенсів).

Слід зазначити, що Церква вже давно має всі необхідні засоби для покращення духовного стану людини та боротьби з вищезазначеними психічними проблемами — це Таїнства, в першу чергу, Сповіді, Причастя та Соборування. Також ми маємо величезний пласт аскетичної святоотцівської літератури, в якій дуже докладно розглядаються способи відновлення людської душі.

Найголовніше — Церква повинна ініціювати різноманітні проекти, які були б спрямовані проти розповсюдження аморальної поведінки, сексуальної розпущеності, жорстокості та насиллю.

Можливо, слід ввести якийсь хоча б факультативний курс з протидії маніпулятивним технологіям для студентів семінарій.

На закінчення, хотів би нагадати відомі слова колишнього міністра НДР Іоганнеса Бехер, сказані ним ще в 50-х роках минулого століття: **«Никто не говорит, что думать запрещено или собственные мысли нежелательны. Но желательные мысли производятся в таких масштабах, что собственное мышление тонет в их массе, а эти желательные мысли так тонко вводятся в сознание, что люди принимают это чужое мышление за результат работы собственной**

мысли и в высшей степени личное идейное достояние».